

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1994 m. rugsėjo mėn. 10 d. / September 10, 1994

Nr. 176(31)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Lietuvos žemės ūkis — tautos problema

Profesorius Vytautas Landsbergis, Lietuvos seimo opozicijos vadovas, neseniai per konservatorių agrarininkų konferenciją pažymėjo, kad „politika, neremianti savo ūkio, neturi ateities“ (Lietuvos rytas, 1994.7.19 — Jadvygos Pekarskaitės straipsnis). Kaip ir daugelyje kraštų, taip ir Lietuvoje žemės ūkis yra ne tik ekonominė, bet ir politinė problema. Dažnai politiniai tikslai žyjuojasi su ekonominiais. Norima remti dalį valstybės piliečių — balsuotojų — nesvarbu, kad kitiems tas kainuoja. Siekiant patraukti ūkininkų balsus, mokama parama žemės ūkiui iš mokesčių, surinktų iš kitų ekonomikos sektorių.

Del šitos ir kitų priežasčių žemės ūkio gerovė daugelyje kraštų yra laikoma dalimi ne tik ekonominės, bet ir politinės padėties. Lietuvoje prie tokių svarstymų dar prisideda nostalgika nuostata ūkio atžvilgiu, kuris esą klestėjęs tarpkariu, bei kone įgimtas lietuvių noras būti savarankišku ūkininku. Ūkininku, kuriam nereikia nusilenkti valdininkams, nereikia priklausyti nuo viršininkų, nereikia drebėti, kad gali būti atleistas iš darbo. Ūkininku, kuris nepraranda savigarbos, tarnaudamas kitiems. Tai pasiturinčio Lietuvos ūkininko vaizdas, pasilikęs daugelio mūsų pasamonėje.

Pasaulyje yra nemažai turtingų ūkininkų, bet didžiausia žemdirbių dauguma tik pragyvena, o kiti net skursta. Kad ir Vakarų kraštuose — žemės ūkyje darbas yra sunkus, rizikingas ir tik ten, kur didelė apyvarta, pelningas. Ten, kur derlius yra surištas su pasaulinės rinkos kainomis, ten per didelės kurių nors metų derlius numuša kainas. Kada staugiai kur nors dėl sausros arba šalčio pritrūksta produktų, sunku greitai juos pasėti ir užauginti, nors kainos pakyla. Dešimtmėčiais konkurencija išstumia mažesnius ūkininkus iš rinkos apyvartos ir pasilieka tik ūkiai su našesne gamyba.

JAV vos 4% visų gyventojų dirba žemės ūkyje. Jie ne tik pigiai išmaitina savo tautiečius, bet eksportuoja už milijonus dolerių savo derliaus. Yra keletas to žemės ūkio sektorių, kurie gauna subsidijas iš valdžios. Pavyzdžiui, vien pieno gamybai Amerika iš savo išdo išmoko apie bilijoną

dolierių kasmet pastaraisiais metais. Tuo pačiu laiku JAV pieno produkcijos našumas vis kilo, o laikomų karvių skaičius krito. Per 30 pokarinių (nuo Antrojo pasaulinio karo) metų iš 20 milijonų karvių pieno ūkis pasiliko su 10 milijonų, nes per tą laiką karvės našumas pakilo nuo 2,700 kg iki beveik 6,000 kg metinės pieno produkcijos. To pasiekti vartota naujausia technologija. Konkurencija padarė, kad pieno ūkių skaičius nuo 1955 iki 1985 metų krito dešimteriopai: iš 2,700,000 ūkių iki 270,000. Iš tų skaičių matyti, kad augo specializavimasis ir dėl to formavosi didžiuliai pieno ūkiai, išaugdami nuo vidutiniškai 7-8 karvių viename ūkyje iki 37 karvių. Ši statistika ir tuo idomi, kad Amerika dėl savo subsidijuojamų kainų pieno produktų beveik neeksportuoja. Antra vertus, pagalvokime, kad konkurencija išstūmė daugiau nei 2 milijonus ūkių iš pieno produkcijos, nes jie pasirodė neužtektinai našūs JAV rinkoje.

Vakarų Europoje, kuri yra pagarsėjusi subsidijomis žemės ūkiui, ūkininkai irgi tik šiaip augina, nors ir turi vidutinio dydžio ūkelius bei neblogą mechanizaciją. Nepaisant valdžios paramos, Vakarų Vokietijoje nuo 1950 metų iki dabar ūkių skaičius krito nuo 2 milijonų iki kokio pusės milijono ūkių. Per tą laiką vokiečiai naudojo savo ūkininkų našumą, nes 1950 metais kilogramas kiaušienos kainavo dvi valandas darbo, o dabar 40 minučių. Kiaušinis kainavo 5 minutes, o dabar vienas. Vokiečiai ūkininkas vis tiek yra kai kur atsilikęs nuo savo europiečių kolegų, nes, pavyzdžiui, kuris augina kiaušes, jų turi vidutiniškai 77. Tuo tarpu danas — apie 200, o olandas — 370. Sunku daryti palyginimus su Lietuva, nes statistika šandien yra labai nepatikima, o sovietų laikais ji buvo tvarkoma pagal Kremliaus biurokratų dirbtines normas.

Besiruošiant nepriklausomybės atgavimui ir ją atgavus, tiek tarp išievių, tiek Lietuvoje buvo sakoma, kad mūsų žemės ūkis atneš tautai medžiaginį progresą. Tada pradėta su privatizacija, kuri viena, be kitų svarbių pasikeitimų, šalyje davė tik liūdnuosius rezultatus. Netekome rinkų Rytuose. Liko prisiminimai apie

Tiesa ir laisvė enciklikoje „Veritatis splendor“

ANDRIUS VALEVIČIUS

Naujausia popiežiaus Jono Pauliaus II enciklika *Veritatis splendor* (Tiesos spindėjimas), yra sukėlusi įvairių reakcijų — teigiamų ir neigiamų. Enciklikos pagrindinis teiginys yra, kad gėrio ir blogio negalima sumaišyti.

Enciklika kalba apie tiesą. Žmogus trokšta rasti tiesą ir ieško savo gyvenimo prasmės. Popiežius primena, kad Bažnyčia jau yra pasisakiusi apie žmogaus lytinį gyvenimą, apie šeimą, apie visuomeninį, ekonominį ir politinį gyvenimą. Tačiau reikia iš naujo apibrėžti Bažnyčios moralinį mokymą, kuris tapo neaiškiu dėl psichologinių, visuomeninių ir net teologinių teorijų. Popiežius rašo, kad šiandien „prigimtinis įstatymas“ (natural law) yra dažnai mokslininkų atmetamas. Prigimtinis įstatymas būtų moralinio įstatymo visuotnumas (universality), kuris yra prieinamas visiems ir kuris yra visur ir visuomet galiojantis, nes jis yra „amžinojo (dieviškojo) įstatymo reiškinys“ (protingose būtybėse), kaip rašo šv. Tomas Akvinietis savo *Teologijos sąvade*. Popiežius net pripažįsta, kad mes dabar išgyvename tai, kas „be jokios abejonės yra tikra krizė“ (5) ir jis nori iš naujo apibrėžti, kad moralė ir tikėjimas yra neatskiriami. Dekalogas gal yra išsismėmusi sąvoka mūsų visuomenėje, bet reikia prie jo sugrįžti ir jo laikytis.

Enciklika prasideda ilgu poetiniu paaiškinimu turtingo jaunuolio pasikalbėjimo su Jėzumi (6):

Štai vienas jaunuolis prisitartinio prie Jėzaus ir paklausė: „Mokytojau, ką gero turiu daryti, kad laimėčiau amžinąjį gyvenimą“. Jis atsakė: „Kam manęs klausai, kas geras? Tik vienas yra tikrai geras! O jei nori įeiti į gyvenimą, laikykis įsakymų“. Tas paklausė: „Kokių?“ Jėzus atsakė: „Nežudyk, nesvetimauk, nevok, melagingai neliudyk; gerbk savo tėvą ir motiną; mylėk savo artimą kaip save patį“. Jaunuolis tarė: „Aš viso to laikau, ko dar man trūksta?“

tarpkarinius eksportus, tvirtą litą ir tą pasiturintį ūkininką. Bet iš tikrųjų tikrovė buvo kitokia, negu mes ją šiandieną prisimename ar apie ją išgirstame. Tada tarpkarinėje Lietuvoje apie 85% krašto gyventojų dirbo žemės ūkyje arba vykdėdami su juo susijusią veiklą. Lietuvos ūkininkas daugiausia buvo kone visiškai save išlaikantis vienetas: pasigaminavo sau maistą, ausdavo net savo milą, statydavo reikiamus pastatus, mėsąla varto davo trašoms, iriguodavo savo rankomis, užsiaugindavo darbo

Jėzus atsakė: „Jei nori būti tobulus, eik parduok ką turi, išdalyk vargšams, tai turėsi lobį danguje“. (Mt. 19, 16).

Kitai sakant, vien Dievas gali atsakyti į gėrio klausimą, nes vien Dievas yra geras. Prigimtinis įstatymas yra tas įstatymas, kurį Dievas išrašė žmogaus širdyje. O Kristus yra tas, kuris mums atveria pilną prasmę dešimties Dievo įsakymų, kurių branduolys yra meilė. Pripažinti Viešpatį kaip Dievą yra įstatymo centras. Sekti Kristų yra esmė krikščioniškosios moralės.

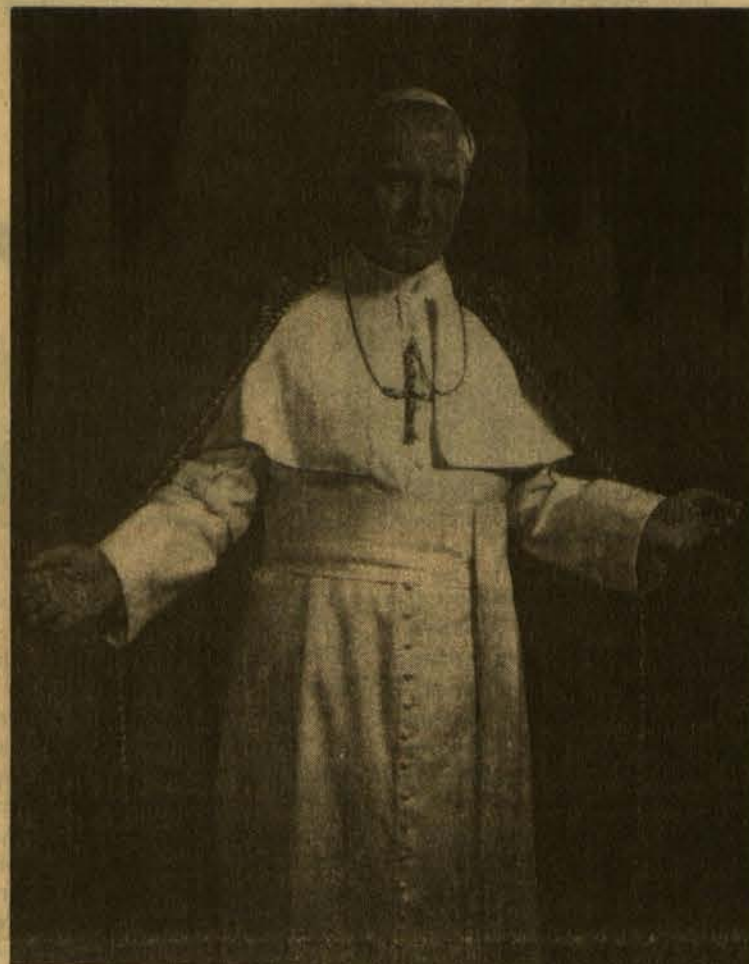
Enciklika tada pereina prie laisvės klausimo. Cituojamas šv. Augustinas: „Kol mes tarnaujame Dievui, mes esame laisvi, ir kol mes tarnaujame nuodėmės įstatymams, mes esame vergai“ (17). Bažnyčios pareiga yra išaiškinti žmonėms, kada jie gyvena pagal Dievo įstatymus ir kada jie gyvena pagal nuodėmės įstatymus. Kitai sakant, laisvė yra artimai susijusi su Kristaus tiesa, kurią Bažnyčia skelbia.

Antra vertus, šiandieninis humanistinis supratimas visiškai kitaip žiūri į laisvės klausimą. Moderni laisvės sąvoka išsivystė su žmogaus garbės suvokimu (notre conscience de la dignité humaine). Jau Immanuelis Kantas rašė, kad žmogus turi protą ir jo individuali garbė reikalauja, kad jis pats savo protu naudotųsi. Žmogus turi būti atsakingas už save patį, o ne priimti įsakymus iš kitur. Jonas Paulius II rašo: „Kai kurios modernaus galvavimo srovės laisvę išaukština iki absoliuto, kuris tada tampa vertybių šaltiniu“ (32). „Vardan nuširdumo, autentiškumo, susi- gyvenimo su savim... esame priėję prie radikaliai subjektyvinės moralinės nuostatos“.

Gyvename šiandien individualistinės etikos laikotarpiu, kur kiekvienas turi susidurti ir nuspręsti savo tiesą, skirtingą nuo kitų tiesų. Taipgi moderni kultūra net dėl pačios laisvės abejoja, psichologinės ir visuomeninės sąlygos per daug įtaigauja laisvės pasireiškimą.

jėgą — arklį, ir tik reikėjo priedinių pajamų batams, ištaigingesniams apsirengimui ir svarbiausia pinigų leisti kai kuriems vaikams į mokslo. Jo perkamoji galia buvo labai žema, atvykus į miestelį. Visa, ribota skaičiumi, inteligentija, pavadinkime vidurinioji klasė, daug kartų geriau gyveno už savo kaimyną ūkininką. Ūkininkų vaikai būtų skubėję į miestus, kaip ir daugelyje valstybių, bet ten nebuvo darbų. Kai kurie emigravo. Iš tokio ūkininko taupumo ir savęs prisirišimo, ta dalelė tautos — vidurinioji klasė galėjo kelti savo kultūrinį lygį, moksline jaunimą ir dar pabaliavoti. Buvo taip, kad mes net Džiagilevo baletą priglaudėme, kad galėtume didžiulius tuometinių kultūros lygiu.

Visa ta kultūrinė pažanga, karininkų neblogos algos, valdininkų butai, profesorių aprūpinimas buvo išlaikomi to lietuvių ūkininko. Jis nesiskundė ir neprarado savigarbos, bet šiandieną jau kažin tokių ar berasime. Būtų gerai, kad Lietuvoje įsisteigtų

Popiežius Jonas Paulius II

Karš of Ottawa nuotrauka

Enciklikoje laisvė ir tiesa yra neatskiriamai susijusios: „jūs pažinsite tiesą ir tiesa padarys jus laisvus“. Galimybė spręsti tarp gėrio ir blogio, galimybė pažinti tiesą nepriklauso nuo žmogaus, bet nuo aukštesnės transcendentinės būtybės. Jeigu žmogus pats galėtų spręsti, kas gera ir kas bloga, jis pats galėtų tada kurti savo tiesą.

Popiežius taip pat pasmerkia šiandieninę asmeninę nepriklausomybės sąvoką (autonomie), kuri veda prie visiškos proto nepriklausomybės. Dievas daugiau nėra moralinių įstatymų autorius, juo yra pats žmogus. Etika yra grynai humanistinis mokslas. Išganyto istorija tampa vidinių nusistatymų klausimu arba suma mano gerų norų Dievui ir mano artimui. Popiežius aiškina, kad katalikiška tradicija neneigia proto ir protavimo, tačiau abudu turi būti naudojami

amžinų įstatymų pritaikymui. Dievas yra davęs didelį dievišką planą pasauliui, ir laisvė yra, kai žmogus gyvena pagal šitą planą, o ne kai elgiasi visai nepriklausomai nuo šito plano, tarytum to plano ir nebūtų.

Svarbiausia — kai žmogus elgiasi, lyg būtų visiškai laisvas nuo dieviško plano, susidaro biologinis-sociologinis žmogaus atvaizdas. Žmogaus kūnas praranda savo reikšmę ir moralinį vertingumą, jeigu jis laisvai ne-reikalingas. Kūnas pasidaro materialiai reikalingas ne laisvės pasireiškimui, bet išoriniam žmogui ir jo veiksmui. Kūnas pasidaro priešmoralinė (pre-moral) būtybė.

Enciklika toliau perspėja prieš įvairias etines teorijas, kaip pavyzdžiui: teleologinėje vertybių teorijoje elgesys yra apibūdinamas kaip teisus tada, kai jis atneša didžiausią gėrį ir mažiau-

sią blogį. Prieš konsekvencializmą — pagal kurį, jeigu pasekmės nėra labai žalingos, tai ir pats moralinis aktas nelabai žalingas. Proporcionalizmas — sprendžiantis apie kokio nors akto moralumą pagal skaičių žmonių, kuriems būtų naudos ar žalos. Arba intencionalizmas — teigiantis, kad aktas galų gale gali būti geras, jei noras buvo geras. [visas šitas teorijas atskaidamas, popiežius pakartoja aristotelinį įsitikinimą, jog aktas, kad būtų geras, turi derintis su aukščiausiuoju gėriu. „Ši esminį ryšį tarp tiesos, gėrio ir laisvės šiuolaikinė kultūra yra praradusi“. Bažnyčios uždavinys yra padėti žmogui iš naujo atrasti šį ryšį. Tiesa, gėris ir laisvė — visi trys susijungia Jėzuje, kuris yra laisvė išsipildanti tiesoje. Tikėjimas ir moralė yra neatskiriami.

Enciklikos pabaigoje popiežius rašo, kad nereikia pamiršti kankinių pavyzdžių, kad moralinė tiesa turi būti ginama iki kankinystės. Kur nėra pasiryžimo ginti moralinę tiesą iki kankinystės, egzistuoja totalitarizmo grėsmė, nes, kaip rašo popiežius, „demokratija be vertybių greitai veda prie totalitarizmo, atviro arba paslėpto“ (101).

Galų gale, moralė nėra nustatoma pagal demokratinę procedūrą. „Utilitaristinės, subjektyvistinės ir reliatyvistinės srovės, kurios yra šiandien paplitusios, nėra pristatomos kaip eiliniai pragmatiniai sprendimai, kaip papročių brožuai, bet kaip tvirtos teoretinės sąvokos, kurios reikalauja pilno kultūrinio ir visuomeninio pateisinimo“ (106).

O dabar norėčiau paliesti enciklikos kritiką, prieš pateikdamas jos įvertinimą. Šita enciklika, kaip ir kitos, galima sakyti, yra rezultatas įvairių specialistų ilgo bendradarbiavimo. Jos oficiali data yra 1993 m. rugpjūčio 6 d., bet jau 1987 metais, prieš parašant *Donum vitae*, popiežius pareiškė norą išleisti encikliką apie kai kuriuos moralės klausimus. 1992 metų sausio mėnesį pirminis tekstas jau buvo paruoštas, bet popiežiaus atmetas dėl per daug techninės kalbos. (Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Žemės ūkis — visos tautos rūpestis • Apie tiesą ir laisvę Jono Pauliaus II enciklikoje „Veritatis splendor“ • Hario Subačiaus apybraiža • Julijos Švabaitės eilėraščiai • Lietuva geologo akimis • Dainininkas Stasys Povilaitis, „Kanklių“ ansamblis, dailininkė Nijolė Dirvianskytė Čikagoje

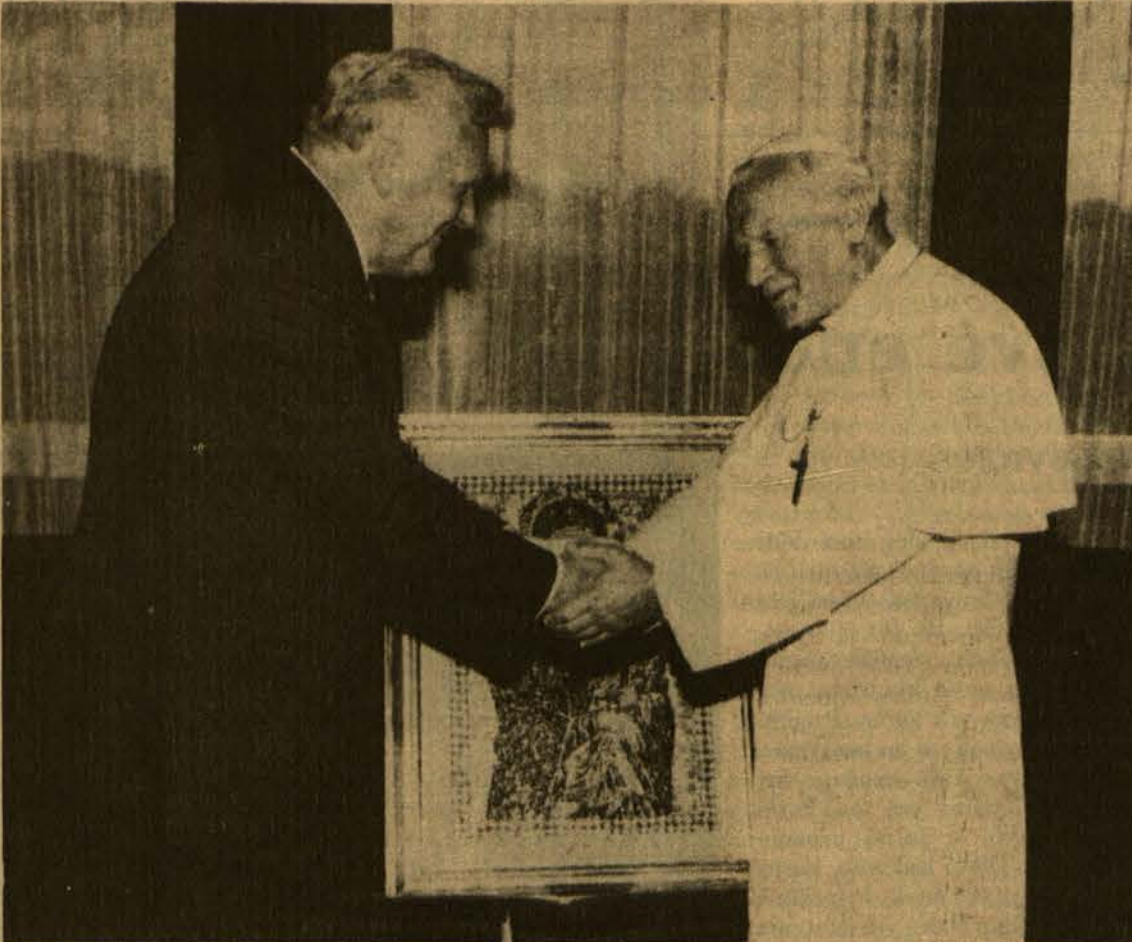
Jonas Pabedinskas

Tiesa ir laisvė enciklikoje „Veritatis splendor”

(Atkelta iš 1 psl.)

1992 metų vasarą Jonas Paulius II rimtai studijuoja ir perdirda tekstą su Tadeusz Stryczen pagalba, kuris yra „popiežių enciklikų pripažintas padėjėjas, labai prisirišęs prie penkiasdešimtųjų metų scholastinių modelių”¹. Tada enciklika yra pasiūnčiama paskutinei revizijai Romos Švento Kryžiaus institutui, priklausančiam Opus Dei. Ten filosofijos fakulteto dekanas Angel Rodriguez Luno atlieka paskutinį enciklikos patikrinimą. Šitie pastarieji faktai — Tadeusz Stryczen'o prisirišimas prie penkiasdešimtųjų metų scholastikos ir galutinio enciklikos rankraščio patikrinimas Opus Dei ir iššaukia tam tikrą kritikos rūšį, nukreiptą prieš encikliką. Sakoma, kad enciklika neatitinka mūsų laikų, kad jos tonas ir turinys yra kaip iš kažkokio seno vadovėlio. Panašiai, enciklika yra kaltinama dėl savo konservatyvaus mokyimo, kad ji yra aiškiai einanti konfrontacijos keliu tarp Bažnyčios konservatyviųjų ir liberalių elementų. Be to, enciklikos centre vėl atsiranda saugojimosi nuo pastojimo (contraception) klausimas, kuris gal ir daugiausia sukelia ginčų.

Vienas Bažnyčios istorikas yra encikliką pavadinęs „intensyvia chemoterapija aplamai išplitusiam vėžiui”², o tas vėžys būtų kai kurios idėjos, paplitusios tarp katalikų moralistų. Popiežius nori pabrėžti, kad teigti naujas idėjas, liečiančias moralinę sąžinę arba moralinį elgesį, bet griežtai nesilaikyti principų, gautų iš tradicijos, yra eiti atviru konfliktu su Vatikanu keliu ir nustoti būti tikru kataliku. Tiesa yra dieviška, tik viena Bažnyčia

Lankydamasis Lietuvoje 1993 metų rugsėjo mėnesį, popiežius Jonas Paulius II susitinka su Lietuvos prezidentu Vladimiro Gulevičiaus nuotrauka

gali nustatyti, kokia ji yra visai žmonijai, ir be Bažnyčios mokyimo pasaulis yra pražuvęs. Grįžtant prie koncepcijos, 80-ajame enciklikos paragrafe yra pasmerkti aktai, kurie yra iš esmės blogi, kaip žmogžudystė, genocidas, abortas, fizinis žmogaus kankinimas, deportacija, vergija, darbininkų išnaudojimas ir t.t. Idomu tai, kad po šito sąrašo rimtų nusikaltimų seka tame pačiame straipsnyje koncepcija, kaip dar vienas „iš esmės blogas aktas”. Kyla klausimas,

ar galima lyginti koncepciją su žmogžudyste arba genocidu — tačiau enciklikoje taip daroma, arba bent taip atrodo.

Vėliau, 90-ame paragrafe yra maždaug duodama supraci, kad geriau mirti kankinio mirtim, negu pasiduoti iš esmės blogiems aktams. Vadinasi, geriau kankinystė, negu koncepcija? Nors nėra aiškiai taip parašyta, yra imanoma padaryti tokią išvadą.

Rašydamas apie katalikiškas institucijas, popiežius ragina vyskopus budėti, kad būtų

laikomasi Vatikano nurodymų apie morale, ir kur taip nėra daroma, vyskupai turėtų atimti teisę vadintis „katalikiškais” — ar tai būtų mokyklos, universitetai, klinikos arba medicininės-visuomeninės įstaigos, priklausančios Katalikų Bažnyčiai. Nejaugi visose šiose institucijose yra laikomasi Vatikano nurodymų dėl koncepcijos? Jeigu tikrai taip įvyktų — kiek tu katalikiškų institucijų liktų?

Enciklika aiškina prigimtinių įstatymų. Sofoklis, Aristotelis,

Ciceronas ir šv. Paulius teigia, kad mes galime pažinti moralinį įstatymą gamtiniu būdu. Tačiau, įvykus nuodėmei, mes nebegalime pakankamai pažinti gamtinį moralinį įstatymą, pagal šv. Tomą Akvinietį. Todėl turime Apreiškimą, kuris užpildo mūsų nežinojimą. Argumentas, naudojamas teologų, yra tas, kad Apreiškimas yra istorinis ir hermeneutinis procesas. Taigi, jeigu prigimtinis įstatymas yra dalis Apreiškimo, kuris įstatymą ir apšviečia, tai prigimtinis įstatymas irgi būtų istorinis ir hermeneutinis procesas. Išvada yra ta, kad prigimtinis įstatymas yra kintantis. Mūsų klausimas tada būtų: jeigu gamtos dėsniams nėra kintantys, tai kaip gali keistis prigimtinis įstatymas? Kad Apreiškimas gali būti toliau atskleidžiamas istorijos eigoje nereikia, kad pats apreikšto apreikimo turinys yra pakeičiamas.

Kita kritika, taikoma enciklikai, liečia enciklikos supratimą, kas yra etika. Enciklikoje yra labai aišku — etika turi savo šaknis Aukščiausiam Gėryje. Šiandieninis etikos supratimas yra kitoks. Šiandien etika yra suprantama kaip klausinėjimas, kaip diskusija. „Etika reiškia galimybę tirti savo normas” — yra pasakęs vienas specialistas³. Etika yra matoma kaip dinamiškas procesas, reikalaujantis įvairių pažiūrų, diskusijų, susikirtimų skirtingų nuomonių. Etika nėra įsakoma iš viršaus. Sąžinė irgi negali būti įliepta, bet turi formotis per susidūrimus konkrečiais atvejais. Kitaip sakant, jeigu Sadam Hussein su Motina Terese susitiktų ir pradėtų filosofuoti, etinė jų filosofija turėtų būti kažkur viduryje.

Klasikinė tiesos definicija, vėl pagal šv. Tomą, yra „adaequatio intellectus ad rem” — t.y. kai

konceptas atitinka dalyką. Šiandien toks tiesos suvokimas yra matomas kaip simplistinis. Tiesa irgi yra dinamiškas fenomenas. Tiesa nėra nustatoma viena kartą visiems laikams, tiesa yra objektas ir vaisius ieškojimo, tyrimo proceso, kuris pagal savo pačią prigimtį niekuomet negali baigtis. Tiesa yra tuo pačiu metu subjektyvi ir objektyvi. Tiesa yra visiškai reliatyvi nuo subjekto, kuris ją skelbia, ir visiškai prižiūrta prie objekto, apie kurį kalbama. Toks yra Hegel'io tiesos supratimas. O Bažnyčioje tiesa yra suprantama kaip grynai objektyvi, nėra jokio subjektyvumo. Kitaip sakant, žemės trauka galioja, ar aš ją matau, ar ne. Tačiau po Hegel'io tiesa yra įgavusi dialektinį pobūdį. Tiesa yra procesas, kuris vystosi dėl tezių ir antitezių susidūrimų, kurie veda prie naujų sintezių.

Pagal Martin Heidegger, tiesa yra gyvas procesas, vedantis prie atskleidimo to, kas paslepta. Tiesa yra ieškojimas pradžios, kuri buvo užkasta per daug amžių mūsų interpretavimo. Todėl yra kilęs ir hermeneutikos (interpretavimo mokslo) svarbumas šiandien. Reikia iš naujo rasti tą pradžią, tą šaltinį, kuris yra, žinoma, daug ankstesnis, negu institucinė Bažnyčia. Nepaisant to, tiesa nėra grįžimas į praeitį. Tiesa yra kelionė į ateitį, bet pradžios atskleidimo šviesoje. Vėlgi tiesos suvokimas yra daugiau dinamiško pobūdžio.

Didelę įtaką mūsų laikų mąstymui yra turėjęs Ludwig Wittgenstein. Jam nėra tiesos, yra tik daugelis „kalbinių žaidimų” (Sprachspiele), kuriuose šiošios tokios tiesos susiformuoja. Ta prasme — Jonas Paulius II gali būti teisingas Katalikų Bažnyčios tradicinės filosofinės kalbos rėmuose, bet katalikiškas kalbos žaidimas (diskursas) yra vienas

tarp daugelio, ir kai yra lyginamas su kitais kalbos žaidimais, jo turinys yra sureliatyvintas.

Enciklika mus priveda prie konfrontacijos: arba žmogus priima jos turinį ir eina prieš visą modernaus galvojimo srovę, arba atmeta encikliką. *Veritatis splendor* ir modernus pasaulis yra hegeliškas. Žmogui lieka apsispręsti, kuris iš tų dviejų galvojimų modelių jam artimesnis, daugiau suprantamas, vertesnis. Enciklika maždaug sako: „Jeigu norite vadintis katalikais, turite laikytis šių nurodymų”. Žinoma, visa problema Katalikų Bažnyčioje šiandien yra tai, kad daug kas nenori laikytis to, kas enciklikoje parašyta, bet vis tiek nori vadintis katalikais. Kaip šita krizė pasibaigs, dar nėra aišku. Ar įvyks susiskaldymas Bažnyčioje — ar kokia nors didelė jos dalis, sakykim, kraštas arba didelis skaičius vyskupų, atsiskirs — dar vis neaišku. Kai bus išrinktas naujas popiežius — ar jis laikysis Jono Pauliaus II nustatytų tradicinių kelių, ar kryps greičiau į reformas? Vienas dalykas man atrodo aišku — jeigu Bažnyčia nori laikytis savo tradicinio mokymo, daug ko negali pakeisti. Antra vertus, iš istorinio taško, Bažnyčia yra įvairiais laikotarpiais drastiškai adaptavusi. Jokia panaši institucija neišilaikytų du tūkstančius metų, jeigu nemokėtų taikytis. Bažnyčia vienu laiku draudė imti nuosimčius, skolinant pinigų, o dabar turi savo banką. Bažnyčia pasmerkė Galileo, o dabar gali pripažinti jo tiesą ir t.t.

(Nukelta į 4 psl.)

Haris Subačius

Akmuo

Be sustojimo iš vakardienos, per visą naktį ir jau gerokai į naują vėlyvo rudens rytą, debesų ašaromis žemę glosto lietus. Krišdami skystieji dangaus perliukai lyg voratinklo vijomis supančioja taikos bei drėgmėje nuliūdusios gamtos kampelių; sustabdo tingulio pinklėse nuolatine tikrovės kaitos srovę ir irėmina paveiksluką žiūrovui kaip spalvotą fotografiją parodoje ant sienos. O fotografijoje lietuvi nuo spyglių verkiantis pušynėlis, slidus, duobėtas, balomis teliškuojantis ir dar neasfaltuotas kelias, šalikėlėje nejudamai gulintis lietas bei vėjo nuglundinamas ir samanomis barzdotas didžiulis akmuo, ir seno neaukšto pilikalnio kupra kitapus kelio.

Prieš daugelį daugelį metų, kai žmonės tiesė šitą kelią, jie nepajėgė priešpastatyti savo galių akmenis didybei. Kietakaktis, nenumaldomai užsispyręs galiūnas nepajudinamai užsiėmė sau vietą, visu svoriu užguldamas pievą ir privertė žmones nusileisti — jie turėjo pasukti kelią. Taip, tiesa, tada jau stovėjo piramidės Egipte, bet čia ne Afrika. Galbūt mūsų senoliai daugiau laimėjo didžiūną apeidami, o ne gaisindami jėgas ir laiką beprasmiškos kovoms su tytubė. O gal ir nepakankamai igūdę ar supratingi buvo — kaip mums tą dabar sužinoti? Vienaip ar kitaip, žiūrint į šį gamtovaizdį šiandien, ties akmeniu kelias išsilenkia lanku ir vėl grįžta į savo tiesiąją. Dabar vieta ties tingiuoju akmeniu atrodo kaip šviežiai išaugęs guzas ramiai lygioje išmintingojo Kelio kaktoje.

Bet Kelias — savo keliu. Jis tiesiasi ramiai ir amžinai į priešakyje glūdinčią begalybę, niekad niekur neskubėdamas ir su niekuo nelenktyniaudamas. Pagalvojęs, kaip ir kodėl jam su kažkuo varžytis. Juk nei laike, nei vietoje jis jokios aiškios pradžios tai ir neturi. Skamba gamtą prieštaraujanti, bet jo pabaiga tai ir yra ta mūsų ieškoma pradžia — tai santaka su kitais keliais, kurie belaikeje erdvėje per akimirką pradeda, apsuka ir užbaigia gimties-mirties amžinai besisukantį ratą. Amžinybė, bet be laiko matmens — absurdas, tačiau taip jis gyvena. Ramus ir visados neišblaškiamai susikaupęs ties vienu tikslu Kelias. O susikaupęs jis ties tuo tašku, kur jis ir dangus susilieja tolimame horizonte. Kelias nori jį pasiekti

tik tam, kad ten atsivertų nauja begalybė. Jis tykiai ir sočiai maitinasi vidiniu žinojimu, kad yra belaiskis ir visų kelių vienybėje beribis. Taip pat tuo, kad yra naudingas ir prasmingas. Jis turi paskirtį — ir tos paskirties tinkamas vykdymas suteikia jam prasmės pilnatvę. Prasmė išsprendžia visus klausimus ir atsako visus poreikius, kuriuos tegali turėti save suvokiantis būtybė.

Šioje vidinio susitelkimo ramybėje — kas jam tas vingis — menkutis, vargiai pastebimas nepatogumas, niekingas ir nereikšmingas, lyg gyvenimo kliūtys naivaus vaikiškščio ateityje. Pakeliui į budugnę ateitį Kelias vingio net nepastebi. Tai tik keli metrai laukų ir miškų erdvėje, kaip niekingi lašai neišmatuojamo vandenyno bangose.

O šalia vingio ir Kelio atrodydamas taikiai pašalinio stebėtojo akiai rymo Akmuo. Ir jo samonėje Kelio gumbo atsiradimas sukėlė visai kitokias sroves. Granitiniame viduje sužėję audros, ne tik savo pobūdžiu visiškai priešingos Kelio ramybės, bet ir neprideramai aršesnės už pastarojo pergyvenimus.

Viskas prasidėjo tada, kai suvargusį ir apdaužytą Akmenį į šitą vietą iš tolimos šiaurės savo galingais pečiais atstūmė paskutinis žilabarzdus stačiakaktis ledynas. Svečias naujoje aplinkoje, atvykęs iš labai toli ir labai kitokios kaimynystės, Akmuo pradėjo neatpažįstamai keistis. Pagrindinis ir kone vienintelis atsiminimas iš ankstesnės vietos buvo nuolatiniai nepakeliamo nuobodulio potvyniai. Iš tikro gal net negalima jų potvyniais vadinti, nes potvynis savo reikšme apima atoslūgį — be atoslūgio jokio potvynio negali būti — o tokių tenai nebuvo. Be atoslūgių nuolatinis potvynis — tai tik naujas pastovumas. Kitas lygis, bet prie jo pripratus — o priprantama labai greitai — pasimiršta bet koks kitoniškumas. O Arkties katalystėje vyravo nesibaigianti ir mirtinai vienoda vėjo, šalčio ir tamos puota. Ryte ar vakare, žiemą ar vasarą niekas esmingai nepasikeisdavo. Tenykščiam šaltyje net dabar taip pamėgtas lietus neatnešdavo įvairumo. Kietais Akmuo, dar labiau sukietybės nuo spiginančio šalčio, viduje skrandžio sultimis deginančio beviltiškumo ir nuobodulio vietoj švelnių glamonių jausdavo, kaip lietus baidydavo ir

plakdavo jo veidą ledinėmis lašukų adatomis. O be to ir lydavo ten labai retai. Vis sniegas ir ledas. Dažniausiai Akmuo gulėdavo, niurgėdamas sau į ūsą, bet niekas jo nei matydavo, nei girdėdavo, kadangi dūšaudavo jis po storu sniego užklotu. Vargšas Akmuo — paslėptas nuo pasaulio po stora balta anklode ir iki pusės įkastas į amžinai sušalusią kietą, replių stiprumo žemę.

Bet laimei atėjo pirmas ledynas. Ir antras. Tada dar antrojo antroji banga ir vėliau vėl trečias. Ir pagaliau po gausybės savotiškai skausmingų aptemusios nuo pergyvenimų perkeliaus samonės persikėlimų Akmuo atsibudo šiame lauke. Jam čia labai patiko. Pirmiausia, daug daugiau saulės. O maloningojo šviesulio spinduliams sušildžius šonus ir tuose šonuose pradėjus smagiau daužytis vienai į kitą granito molekulems, Akmens siela pasidarė daug jautresnė ir skaidresnė. Jis džiaugėsi augančiomis kaimynystėje pusaitėmis. Mėgavosi dangaus mėlyne ir ten išdykaujančiais paukščiais. Net žiemos sniegai, kurie jį dabar tepadengdavo vos keliems mėnesiams, net tie juokingai silpni speigai jam dabar pradėjo patikti, ir apklotas baltuoju apklotu jis jausdavosi kaip meška užmigusi žiemai.

Akmuo pergyveno visai naują ir iki šiol niekad nepažintą pasitenkinimo jausmą. Atrodė, lyg aplinka, tokia nesvetima ir priešiška šiaurėje, čia pradėjo tarnauti jo malonumams.

Labiausiai jam patiko samanos ir vabalėliai. Visu pirma samanos, kurios per keletą metų padengė Akmens paviršių, jis pakeitė viską. Saulė, kuri čia kartais pasidarydavo labai karšta, negalėdavo pasiekti jo plikos kaktos. Be to, samanos apsigyveno daugybė visokių gyvūnelių, kurie šliaužiodami tarp gležnų samanų kilimo stiebų Akmens paviršiumi jam labai maloniai glostydavo viršugalvį. Panašiai ir lietus, putodamas mažutėliais upeliukais tarp samanų iškastose vagose, sukelėdavo malonų glamonių jausmą. Akmuo pradėjo galvoti, kad juo kažkas rūpinasi. Apsidairo aplinkui, ir visa kūrinių gyvuoja jam ir jo pomėgiams: ir ledynas, kuris jį atnešė į šitą rojų, ir samanos, kuriose glūdi tiek kūniškų malonumų. Net ir anksčiau nekęstas sniegas, kuris ir dabar uždengia jam akis per žiemą, bet tik tam, kad ateinantį pavasarį jis vėl galėtų aikštėti iš nuostabos bei žibinti jas tol, kol tos nuo jtampos įsaka. O dar lietus, vabalėliai samanyne, kaimynystės pušynas, saulė, debėsėliai, paukščiukai, gyvulėliai... be išimčių. Viskas, visiškai viskas, tarnavo Akmens inoriams.

Tai tokia buvo pradžia — nekalta ir pilnai suprantama. Kiekvienas juk keičiasi pakliuvęs

į naują vietą. Bet toliau prasidėjo keistesni dalykai. Pradžiai, Akmuo pamiršo galingąjį plačiapetį ledyną! Vieną rytą besimėgaujamas aplinkos dovonomis ir bandydamas logiškai įvertinti savo padėtį, jis susigalvojo, kad į šitą vietą atėjo pats vienas be niekieno pagalbos. Ir kas keisčiausia, Akmuo turėjo tam savo pateisinimus, kurie iš pirmo žvilgsnio visai neatrodė beprotiški. Akmuo samprotavo šitaip: jis ir tik jis vienas tegalėjo pats sau susirasti tobulą vietą. Niekas kitas paprasčiausiai negali tiek žinoti apie bet ką, išskyrus save. Taigi kiekvienas žino tik savo rojų ir niekas kitas jo mums primesti negali.

Antra, rojus negali būti kažkokio buko atsitiktinumo pasekmė. Tiek daug malonumų be jokios priešasties sutapusių vienoje vietoje — jau vien tai neįtikėtina. Bet dar mažiau tikrai atrodė ta menkutė galimybė, kad Akmuo galėtų atsitiktinai atsirasti šioje nuostabių sutapimų vietoje. Todėl jis nusprendė, kad ne ledyno buvo čia atneštas, o pats apsigalvojo, atėjo ir ne tik šią vietą sau pasirinko, bet ją ir susikūrė.

Taip ar bent jau labai panašiai Akmeniui darniai besisūpuojant ant savo didybės bangu, vieną ankstyvą rytą atėjo žmonės su savo keliu. Ir taip jau pasitaikė, kad Akmuo gulėjo tiesiai tarp jauno pušynėlio ir mažytės kalvelės, per patį siauro praejimo vidurį. Viena vertus, pati tinkamiausia vieta keliui nutiesti. Kita vertus — baisiai sunkus akmuo. Žmonės su savo keliu kaktomais atsimuša į dilemą — lyg tyčia kažkieno sukurtas siauras praėjimas, atitinkantis kelio dydį lyg kirvis koto, ir ta nelemta klūtis — didžiulis, tingus, samanotas Akmuo.

Savaime aišku — jie bandė Akmenį nuristi. Visai bandė iškraptyti karalių iš jo sosto — su arkliais, pasikasdami iš apačios, savo pačių pečiais. Bet iš pradžių kiek persigandęs Akmuo netrukus pajuto, kad labai tvirtai stovi *savo* storomis kojomis įsirišęs į jo valiai paklusnią ir nepajudinamą sustingusią žemę. Jis pradėjo garsiai juoktis iš žmonių pastangų.

„Niekas, niekas neišmes manęs iš mano rojaus. Aš čia atėjau, aš čia atsiguliau, aš čia ir liksiu tol, kol aš taip norėsiu! Čia mano rojus ir aš čia valdovas!” — garsiai spygavo šokinėdamas ekstazėje Akmuo, tik pats vienas save tegirdėdamas.

Bet ir vėl keistenybė — jis vėl buvo teisus. Paprakaityvė kelias valandas, žmonės pasuko kelią kalno link ir apuko Akmenį lanku. Akmuo laimėjo! Niekas nežino, kodėl tie žmonės nusprendė daugiau nebevargti (tam Egipte tai piramidės, daug už Akmenį didesnės, jau stovėjo tokių pačių žmonių rankomis sustatytos), bet Akmuo sau sumastė, kad jų at-

sitraukimas buvo jo valinga pergalė. Jis galvojo, kad žmonės išgirdo jo galingus kovos šūkius ir išsigando. Kaip viskas aplinkui, taip ir žmonės nuolankiai pakluso jo didybės valiai.

Akmuo pasijuto dar dingesnis. Jis pasijuto pats didžiausias visame pasaulyje. Didžiausias ir galingiausias. Savęs bei savo aplinkos viešpatis. Ir jo akyse, perkosta per ribotą mąstymo tinklą, aplinka jam nuolatos liudydavo tai, ką jis be perstojo kūrė save minityse. Ir tikrai, tai beprotiškai smagu stebėti, kaip arklų vežimai ir karališkos karietos lankstosi jam, kai, sukdamos posūki, ir užvažiuoja išoriniais ratais ant pilialkalnio aukštumos, ir palenkia galvas link posūkio apskritimo vidurio. O vidury, minkštame dirvos žolų ir samanų soste sėdi Jis. Jie kažkur skuba, kažkur lekia, kažkokius dalykus kažkur veža, o jam nieko daugiau nereikia, kaip tik stebėti braškancias ratų ašis ir grakščius bei nuolankius nusilenkimus. Jis jau atvykęs. Vėliau atsirado savaeigės mašinos ir sunkvežimiai. Jie augo vis didesni ir didesni, bet niekas nesikeitė. Jie vis dar pravažiuodami nusilenkdavo Akmeniui. Visi atiduodavo pagarbą Jo Tobulybei, visi be išimčių pripažindavo jo buvimą. „Gal aš jau Dievas?” — viena graži diena pagalvojo Akmuo. „Taip, aišku! Kodėl gi tie lietūs ir tie vabalėliai samanose, saulė, sniegai, paukščiai ir žolės būtų man tokie malonūs? Kodėl jie man tarnautų, jei nebūčiau visatos valdovas — pats galingiausias visame pasaulyje, visų šeimininkas? Kodėl visus važiuokles nesamoningai man lenktųsi, jei savo prigimtyje nesėdintų nenugalimos pagarbos didesniams už save? Ir šita vieta — ji tikrai tikriausiai yra pati geriausia vieta visoje vietoje. O tobula būtis turi būti tobuloje vietoje!” — galvojo Akmuo. „Niekada iš čia niekur nejudėsiu. Čia yra pasaulio centras. Tesisuka visa kūrinių aplink mane!”

Vieną gražų ankstyvo pavasario rytą žmonės platino Akmens kelią. Atvažiavę galingomis mašinomis, jie nedvejodami suskaldė didžiūną sprautiniais plaktukais ir panaudojo skaldą pokelės dangai. Akmuo pavirto tūkstančiais mažyčių akmenėlių, kuriuos po tūkstantmečių viešpatavimo per keletą valandų amžinai tamsai įkalino juoda asfalto dangos smala. Jis net nesuspėjo suprasti, kad vaikščioti pats negali, nes net nepagalvojo bėgti ar trauktis. Šitaip negarbingai užgeso didinga palaidota Akmens samonė, nes ji nebeturėjo daugiau ką atspindėti nykioje pokelės tamsoje ir šaltyje.

Pažiūrėkime į Lietuvą geologo akimis

VINCAS KORKUTIS

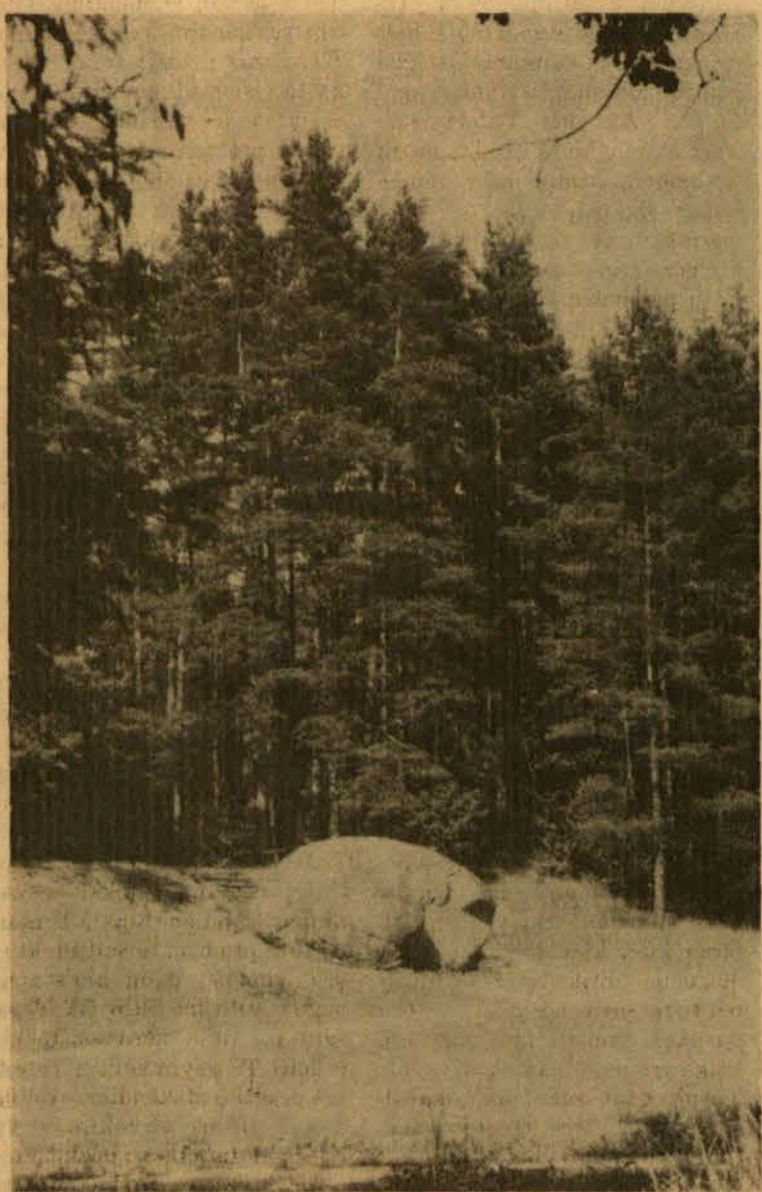
Keliauti dauguma žmonių labai mėgsta ir noriai dalyvauja įvairiausiose ekskursijose, nes pasirinktu laiku dažniausiai esti saulėtas oras ir besikeičiantys gražūs gamtovaizdžiai nepaprastai greit po sunkių darbų atgaivina žmones. Ir nors Lietuva yra nedidelis kraštas, tačiau reikia tikėtis, kad jo gražūs miškai, upės, kalneliai, žydri ežerai gana greitai patrauks daugelio turistų dėmesį, jeigu pastarieji yra gamtos mylėtojai.

O Lietuvoje neblogi keliai jau sudomino nemažą būrį turistų iš Vokietijos, Suomijos, ir Lenkijos. Žavi ir natūralūs dideli miškų masyvai, švarūs ežerai. Be gražių gamtovaizdžių šiaurės Lietuvoje galime pamatyti nepaprastai svarbių ir įdomių geologinių požymių atodangų, kurios yra įvairaus amžiaus.

Atodangos tai yra Žemės istorijos iš tolimos praeities iki mūsų dienų išlikę puslapiai, kurie mums gali papasakoti, kaip susidarė vieni ar kiti sluoksniai sudėti iš skirtingų nuosėdų, tik buvus tam tikrom paleogeografinėm ir paleotektoninėm sąlygom, kurios per ilgus amžius vis keitėsi. Sluoksniuose dažnai sutinkame įvairių gyvūnijos ir augalijos suakmenėjusių liekanų, kurių dėka nustatomas uolienų amžius. Vienur žemės paviršiuje surandame smėlį, kitur slūgso moliai ar klintys, dolomitai ar kreida. Visi šie pamėninti sluoksniai susidarę praeityje įvairaus gilumo jūrose ir skirtinguose gyliuose.

Šiaurinėje Lietuvos dalyje daugelio upių krantuose sutinkame atodangas, sudarytas iš devono, permio, triaso ar jūros sistemų uolienų. Dažniausiai pamėninto geologinio amžiaus nuogulos slūgso arti žemės paviršiaus arba yra pridengtos maža kvarterinių nuosėdų danga.

Kai kurios naudingosios medžiagos pvz.: klintys, dolomitai, gipsas, kreida, molis, smėlis žmogaus yra vartojamos nuo seniausių laikų. Tačiau nepriklausomybės metais (1936 m.) Kaune įkurtas Energijos komitetas. Jam pagalbos ranką ištisė visa eilė respublikos mokslininkų, kurie savo aukštą profe-

Puntukas Anykščių šile – didžiausias akmuo Lietuvoje Jono Tamulaičio nuotrauka

sinį pasiruošimą nukreipė praktinių tikslų įgyvendinimui, kuo greičiau išaiškinti Lietuvoje žinomų naudingųjų iškasenų panaudojimo galimybes pramonės vystymui. Buvo iškeltas šūkis „Lietuva turi tapti mūrine I“. Šios užduoties aktyviausi vykdytojai buvo Kauno universiteto profesoriai ir jauni inžinieriai. Visų pirma tai prof. P. Jodelė, doc. J. Dalinkevičius, M. Kavėkis, inžinieriai – asistentai A. Damušis (šiuo metu gyvenantis Čikagoje yra prof. dr.), P. Domaševičius, S. Ščenulevičius, K. Šlezevičius, V. Taujenis, M. Tomašauskas, J. Vidmantas ir kt. Tuomet jaunas inž. A. Damušis su prof. P. Jodelė apkeliavo visas svarbesnes Lietuvos klinties, dolomitų, gipso, kreidos atodangas, ėmė gausius pavyzdžius ir atliko šimtus laboratorinių bandymų, kad išsiaiškintų

šių žaliavų tinkamumą Lietuvos pramonei vystyti. Jų rekomendacijų dėka ir buvo pradėtas statyti Akmenės cemento fabrikas, per pastaruosius dešimtmečius išaugęs į Europinio lygio gamyklą, gaminančią pačios aukščiausios rūšies cementą. Tai dabar žinoma iš mokslo tyrimo istorijos ir dr. A. Damušio pasakojimų.

Paminėtų mokslininkų pastangomis buvo išspręsta esamų naudingųjų iškasenų panaudojimo problema, nustatytos naudingųjų iškasenų išplitimo ribos. Pastaraisiais metais Lietuvoje iškasama iki 35 mln. kubinių metrų kietųjų naudingųjų iškasenų (kintų, dolomitų, molio, žvyro, smėlio, durpių ir kt.) ir išsiurbama beveik 1,5 mln. kubinių metrų požeminio gėlo ir mineralinio vandens. Betgi, naudingųjų iškasenų pla-

tus vartojimas respublikoje šalia nemažos ekonominės naudos, kai kuriose vietovėse jau atnešė neigiamą poveikį, užteršdamas gamtos aplinką, pvz., Akmenės cemento gamyklą. Todėl labai svarbū, kad jau dabar yra susirūpinta gamtos saugos problemomis ir siekiama išsaugoti natūralų gamtos grožį, šalinami negatyvūs ūkinės veiklos padariniai, mažinami naudingųjų iškasenų kasimo kiekiai, stengiamasi atsižvelgti į kraštovaizdžio išsaugojimą.

Netoli Papilės miestelio, kurio kapinaitėse yra palaidotas žinomas istorikas, rašytojas bei tautos gaivintojas, Simonas Daukantas, šalia gražiai vingiuojančios Ventos upelio, abiejuose krantuose surandami jūros sistemos tamsiai pilki, molingi aleuritai su gausia amonitų fauna. Beveik 5 km tarpe, nuo tilto per Ventos upelį iki Augustaičio malūno, molingi aleuritai turi išlikusias amonitų ir moliuskų suakmenėjusias liekanas. Šios atodangos ir jas sudarantys sluoksniai paskelbti Valstybės saugomų geologinių paminklų. Europoje yra labai nedaug vietų kur surandami analogiški sluoksniai, kurie susidarė maždaug prieš 200 mln. metų čia egzistavusios jūros dugne. Panašių sluoksnių dar surandame ties Rudikiais ir Papartinėje.

Keliaujant į šiaurės rytus nuo Papilės miestelio, už 3 km galime surasti Šaltiškių molio telkinį, kuris susidarė triaso sistemos metu, maždaug prieš 245 mln. metų. Moliai slūgo virš viršutinio permio kintų ir turi beveik 100 metrų storį. Molis sudarytas iš hidrožerūčių ir montmorilonito iki 35 proc., todėl pasižymi geromis absorbcinėmis savybėmis. Molis išgaunamas virš 20 metų ir yra vartojamas cemento gamybai, o iškasama kasmet iki 1,5 mln. tonų.

Netoli Akmenės miestelio, vos už poros kilometrų rasime Karpenų permio sistemos kintų karjerą. Klintis – pilka, molinga, smulkiagrūdė ir gana tvirta, vietomis turi suakmenėjusių pelecipodų liekanų. Šios klintys jau kasamos 40 metų, kurios susidarė maždaug prieš 285 mln. metų. Kasmet iškasama apie 5 mln. tonų žaliavos, o telkinyje ištekliai siekia virš 90 mln. tonų. Pagamintas cementas yra geros kokybės ir jau daugelį metų išvežamas į Suomiją, Vokietiją, Lenkiją, Baltarusiją ir kitur, nes turi paklausą.

Pravažiavus apie 6 km nuo Pakruojos miestelio į šiaurę, dešiniajame Kruojos upelio krante pasiekiami Petrašiūnų dolomitų skaldos gamyklą ir visai netoli esantį devoninio amžiaus karjerą, kuris susidarė maždaug prieš 350 mln. metų. Dolomitas pilkas ir tamsiai pilkas, vietomis kaveringas, slūgso horizontaliomis plonomis plytelėmis, kurių paviršiuje, atidžiau paieškojus, surasime moliuskų atspaudus. Petrašiūnų karjeras buvo atrastas 1959 m., ir kasmet čia yra iškasama iki 400,000 kubinių metrų dolomito. Be to, dar pagaminama iki 500,000 kubinių metrų dolomitinės skaldos, plačiai vartojamos ne tik kelių tiesimui, bet ir cementinių blokų užpildymui. O pastaruosius dešimt metų dar yra pjaus-tomos dolomitinės plokštės namų interjerų apdailai, kurių pagaminama iki 15,000 kubinių metrų. Šios, šiaurės Lietuvoje devoninės jūros dugne susidariusios žaliavos, manoma, jog yra virš 52 mln. kub. metrų,

Julija Švabaitė-Gyliene Vilniuje, Katedros aikštėje, 1991 metais.

Algimanto Žižūno nuotrauka

Julija Švabaitė

1991 rugpjūtis
Vilniuje.

Egzekucijų aikštėje,
kur nugriauto paminklo
marmuro plokščių laukia
turtingi vagys,
kapinių sargai,

jaunas,
karščiuojančių veidu
kontūzytas kariuomenė
ir kalėjime,
paleistas kaip nepavojingas
piliėtis,

visų niekinamas,
stumdomas,

padovanojo man
gladiolą,
ištiesė ranką
ne išmaldai – – –

KAS BUVO TASAI?

Kas buvo tasai,
tėve,
kuris atėjo surakinti
tavo rankas,
išodinti į kruvinų šiaudų
vežimą,
kur gulėjo perskelta galva
senukas Senkus?..

Kas išplėšė iš apgriauto svirno
motinos kuparą,
drobes, rankšluosčius,
fotografijas,
sudaužė butelius
su prieškarinėm ostmarkėm,
(iškeistom už parsivežtus iš Amerikos
dolerius, –
tu vis dar tikėjai, kad galėsi
užmokėti banko skolas... Jos liko
bevertės...)

Žuvo
tavo darbai, sodo medžiai,
obelys, riekšutynai,
aviliai...
Tik žemė garuoja
tavo prakaitu,
laukdama nesulaukdama...

NĖRA TAU VIETOS ČIA

Nėra tau vietos čia, –
sapne kalbėjo tėvas, –
jei ir surinktum
visus akmenis karklyne,

piktžolės iš bulvių daržo,
mirusių obelių
šakas – – –
Naščiai per sunkūs
būdavo tau, norėjai
tik skaityti seklyčioje,
tarp mirtų
ir oleandrų.

Su knygom
per langą,
už aviliu,
serbentų (pasislėpdavai),
kai ragindavau grėbti šieną,
griebti rugius...

Nėra ir man, dukrele,
ten vietos tėviškėj,
nei Selviuose, nei Alvite, –
vien Petrašiūnų žemele
šalia poeto Binkio,
Rimkevičiaus artisto...

Ar aplankys kada vaikiaičiai
tokį Stanislovą –
senelį,
amerikoną, ūkininką,
kuris mokėjo
„dignum et iustum est“?

(Buvau šalia, kai aplankei
Šilutėje
mano kalėjimą,

laikiau tavo
ranką...)

ŽIEMOS ERŠKĖTIS

Pakrikštytas be balto
drabuželio,
kaktose kryžius
žimos erškėčio –

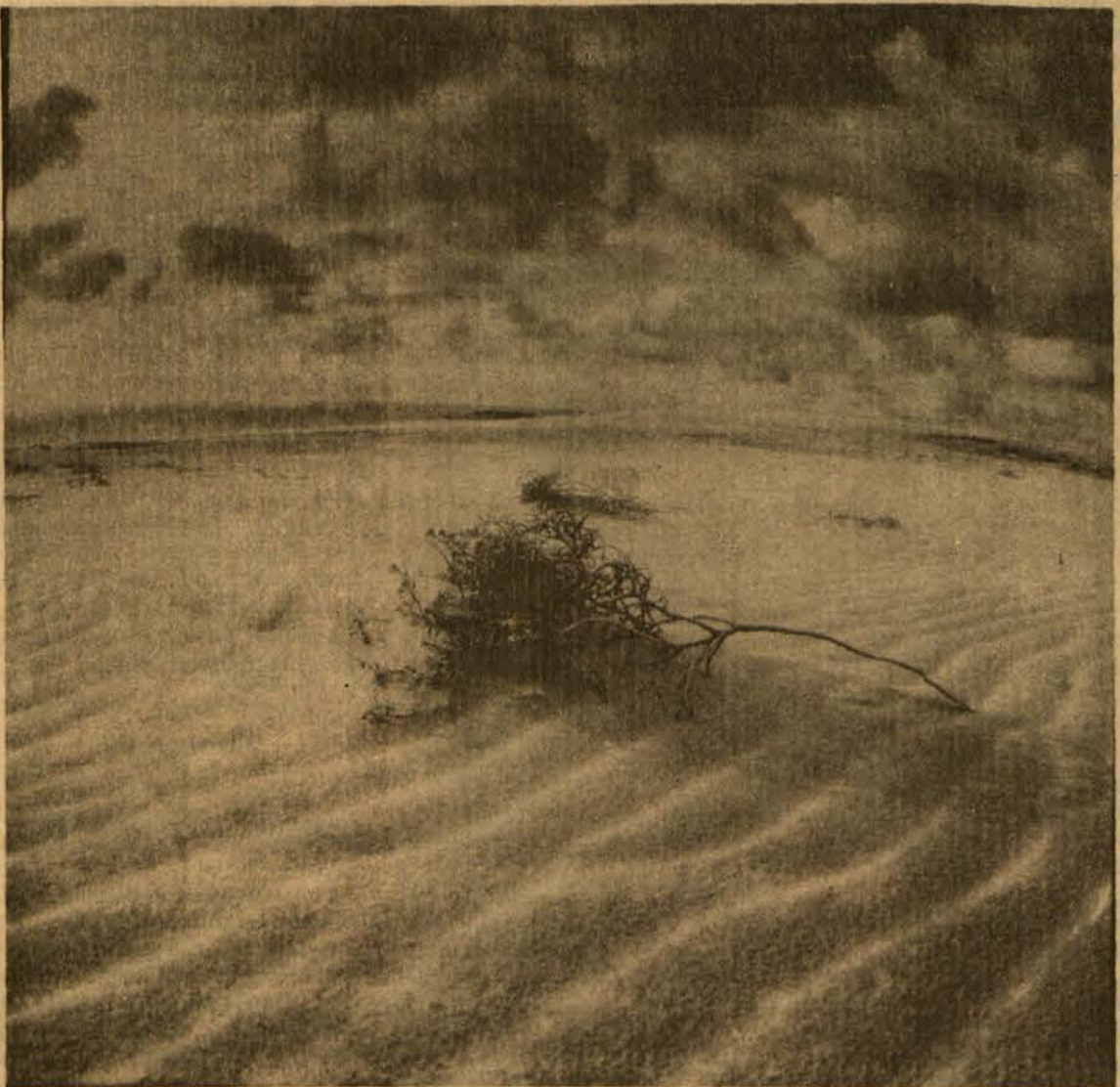
tai ženklas Dievo
malonės – – –

Žvakė jau baigia degti,
mėlsta ledo dangus,
nakties ramybėje staugia
laukiniai žvėrys
medžiotojai,
alkanos hienos šaukiasi
aukos
naujos – – –

Ar auga eglės pas Dievulį,
mama?
Ar žydi ten žibuoklės
danguje?
Ar baltas angelas manęs ten
laukia?

Ant jo sparnų
aš skrisiu
pas tave – – –

(Iš spaudai paruošto naujo eilėraščių rinkinio Žiemos
erškėtis)

Kursių Nerijos kopos Baltijos pajūryje

Vytauto Butkaus nuotrauka

(Nukeista į 4 psl.)

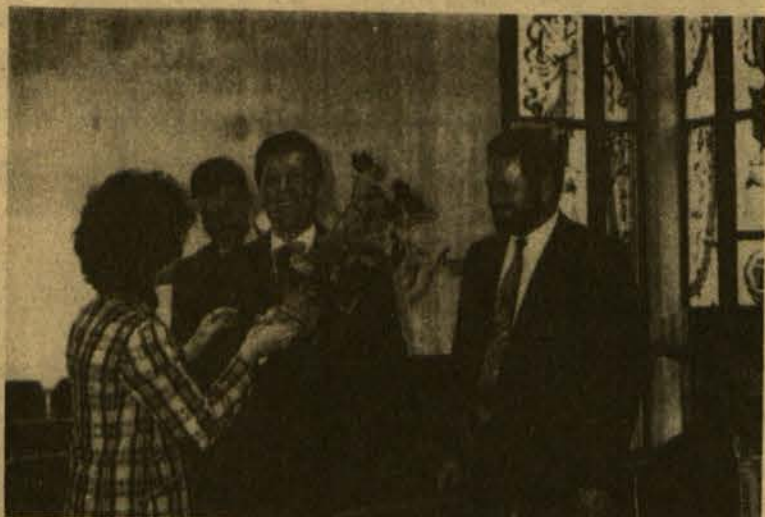
Stasys Povilaitis vėl Čikagoje

EDVARDAS ŠULAITIS

Stasys Povilaitis nėra nežinomas Amerikos lietuviams, nors jis gimęs, augęs ir gyvena Lietuvoje. Jis tik pernai rudenį pirmą kartą lankėsi Amerikoje, tačiau jau spėjo pavergti šiame krašte gyvenančių tautiečių širdis savo pramogine daina. Jis Lietuvoje yra vadinamas „estrados karaliumi“, o tas jau daug ką pasako. Jau daugiau negu ketvirtį šimtmečio jo dainos skamba Lietuvoje, o plokštelių ar muzikinių kasetių pagalba jis jau gerokai anksčiau yra pasiekęs ir mus — užsienyje gyvenančius jo atliekamų dainų gerbėjus.

Nuo praėjusio rudens jis yra dažnas svečias Amerikos žemyne. Stasys Povilaitis buvo atvykęs ir praėjusį pavasarį, o šiomis dienomis vėl atvažiuoja į JAV. Apie šį žymųjį pramoginių dainų atlikėją jau buvo nemažai mūsų spaudoje rašyta, taipgi ir *Draugo* kultūriniam priede. Čia labiausia dėmesį atkreipė aktorius Petro Steponavičius (po pirmojo Stasio Povilaičio pasirodymo Čikagoje) ir muzikos profesorius Aniceto Armino (po pavasarinio koncerto) rašiniai. Tai buvo puiki šiam solistui atestacija iš tų meno pasaulio gražiai pasireiškusių asmenų, kurie kartu su Stasiu Povilaičiu augo ir stebėjo jo kūrybinius pasireiškimus.

Su Stasiu Povilaičiu šias silutes rašantis turėjo progos surašyti jau seniai. Iš pradžių neteigiau — „plokštelių ar garsinių įrašų pagalba. Mano rankose — pirmojo Stasio Povilaičio plokštelės, pavadinta „Dainuoja Stasys Povilaitis“, išleista 1977 metais. Joje įrašytos dainininko 1974 metų re-

Stasys Povilaitis per Antano Šabaniausko premijos įteikimą Vilniuje — dešinėje: premiją įteikęs Klaipėdos dramos teatro direktorius Romualdas Pletkauskas. Edvardo Šulaičio nuotrauka

pertuaro dainos. Jos viršelyje jis dar jaunas vyras su ilgais plaukais. Taip pat turiu ir kitą jo plokštelę, pavadintą „Po dvidešimt metų“. Ji išleista 1991 metais, kuomet jau Stasys Povilaitis buvo pasiekęs savo kūrybinės aukštumos. Tada ėjo trys jo garsinės kasetės išleistos dainos, kurių vėliausioji „Aidi, aidi“ pasirodė tik šių metų pavasarį.

Asmeniškai Stasys Povilaitis teko susitikti 1991 metų vasarą Palangoje per vasaros muzikos festivalį tame mieste. Kiek ilgiau teko su juo pabendrauti, kuomet 1992 metais jam Vilniuje buvo įteikta Lietuvos estrados pradininko — Antano Šabaniausko vardo premija. Čia, kaip spaudos atstovas, buvau pakviestas į šios premijos įteikimo iškilmės ir po jų pasikalbėti su pačiu solistu. Tuomet jis pareiškė norą apsilankyti pas Amerikos lietuvius, nes tada daug dainininkų jau buvo čia viešėję. Sakiau, jog

patyrinėsiu galimybes jam Amerikoje padainuoti ir kiek leis sąlygos pagelbėsiu. Tokiu būdu užsimezgė artima mūsų draugystė.

Dar ir šiandien Stasys Povilaitis sugeba sudominti Lietuvos, na ir užsienyje gyvenančius klausytojus. Praėjusią vasarą jis daug koncertavo Lietuvoje, iskaitant ir didžiulius festivalius Palangoje, Nidoje ir kitur. Grįžęs iš JAV praėjusį pavasarį, jis gegužės antrąją pusę apvažinėjo daugelį Lietuvos miestų ir miestelių. Ir visur salės būdavo pilnos.

Šiuo metu Stasys Povilaitis vėl vieši Amerikoje (jau trečią kartą). Jis savo gastroles pradeda nuo Čikagos. Čia jį išgarsino rugsėjo 10 dieną, 8 v.v. Jaunimo centre. Šį jo pasirodymą čia organizuoja kompozitoriaus Vlodo Jakubėno draugija. Iš Čikagos solistas vyks į Kaliforniją bei kitas lietuvių gyvenvietes.

Girdėsime lietuvių liaudies muzikos instrumentus

Populiariausi lietuvių liaudies muzikos instrumentai yra kanklės ir birbynės. Koncertinėje praktikoje sutinkami įvairūs šių instrumentų ansambliai. Vienas iš geriausių — Lietuvos dailės muziejaus Tautinės muzikos ansamblis „Kanklės“. Jo muzikantai groja ne tik kanklėmis ir birbynėmis, bet ir ožragiu (ožio ragu), lumzdeliu (išilgine fleita), piemenų arba Sekminių rageliu. Ypač originali yra skudučių muzika. Ansamblyje kanklininkės groja moderniomis kanklėmis, o taip pat naudoja ir senoviškas žemaičių ar suvalkiečių kankles. Tokiu būdu ansamblis gali pademonstruoti visą tautinių instrumentų spektrą, parodyti charakteringą interpretaciją.

„Kanklių“ ansamblio ištakomis reikia laikyti Lietuvos dailės muziejaus Kanklių trio, pradėjusi veiklą prieš du dešimtmečius. Kanklių trio surengė apie 600 koncertų Lietuvos ir Europos auditorijose. Jo grojamos lietuviškos melodijos skambėjo Airijoje, Anglijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Danijoje, Suomijoje, Estijoje. Lietuvos radijo fonduose yra daugiau kaip 70 įrašytų kūrinių. Išleista kanklių muzikos plokštelė.

Prieš keletą metų prie kanklininkų prisijungė du birbynininkai ir dainininkė — išsiplėtė repertuaras ir atlikimo galimybės. „Kanklių“ ansamblio koncertuose skamba folklorinės muzikos pavyzdžiai, o taip pat profesionalūs lietuvių kompozitorių instrumentiniai kūriniai ir dainos. „Kanklės“ dalyvauja Lietuvos kultūriniam gyvenime — Dailės muziejaus parodų atidarymuose, kituose šventiniuose

„Kanklių“ ansamblio nariai Vilniaus universiteto kieme

koncertuose. 1992 metais gastroliavo Šveicarijoje. Ansamblyje groja profesionalūs muzikantai, baigę Lietuvos muzikos akademiją, kai kurie iš jų aukštosiomis muzikos mokykloms pedagogai. „Kanklių“ ansamblio vadovė — Lina Naikelienė yra žymiausia

Lietuvos kanklininkė, grojusi apie pusimtį solinių koncertų, į radiją įrašiusi daugelį Lietuvos kompozitorių kūrinių, išleidusi plokštelę, koncertavusi kaip solistė Europoje, Šiaurės ir Pietų Amerikoje. Kiti ansamblio dalyviai: kanklininkės Virginija

Alenskienė, Aušra Juškevičienė, birbynininkai Kastytis Mikiška, Eugenijus Čiplys, dainininkė Regina Šilinskaitė.

* * *

Kanklės — vienas seniausių lietuviškų styginių instrumentų. Senovėje jų būta įvairios formos, dydžio stygų skaičius irgi buvęs skirtingas. Dvidešimtajame amžiuje patobulintos kanklės greitai tapo koncertiniu instrumentu, kuriuo galima atlikti profesionalią kompozitorių sukurta muziką.

Birbynės — tai liežuvelinis liaudies muzikos instrumentas. Dvidešimtajame amžiuje jis buvo patobulintas ir tapo dideliu techninių galimybių instrumentu.

Skudučiai — išliko iki šių dienų netobulinti. Istoriniuose šaltiniuose jie minimi nuo šešioliktojo amžiaus. Pučiant į medinį vamzdelį, išgaunamas vienas garsas, primenantis paukščio balsą. Tai ansamblinio grojimo instrumentas.

Lumzdelis — Lietuvoje paplitęs pučiamasis instrumentas. Seniau jį pūsdavo naktigonėje piemenys. Liaudies melodijos turi daug virtuosinių puošmenų.

Būgnas — ligi šiol mušamas ritualinių apeigų metu, per šventes ir šokius.

Armonika — liaudyje labai populiaru. Atsiradusi Lietuvoje iš svetur, dėl savo populiarumo įgijusi tautinio charakterio bei etnografinių bruožų.

* * *

„Kanklių“ ansamblio koncertas Čikagoje įvyks šį sekmadienį, rugsėjo 11 dieną, 3 valandą po pietų, Jaunimo centro didžiojoje salėje.

Pažiūrėkime į Lietuvą geologo akimis

(Atkelta iš 3 ps.)

taigi naudingos iškasenos pakaks dar ilgam laikui.

Netoli Žagarės miestelio, Šventės upelio krantuose esančiose atodangose, slūgso smėlingi dolomitai su smiltainio tarp sluoksniais. Geologams juose pavyko surasti suakmenėjusių brachiopodų geldelių, jūrų lelijų ir šarvinių žuvų liekanose pagal kurias nustatytas devoninis amžius.

Skaistgirio dolomito karjeras pasižymi gelsvai pilkais dolomitais, vidutinio kietumo, su plokiais molio tarp sluoksniais. Šiuose sluokniuose randamos gana dažnai suakmenėjusių brachiopodų, jūrų lelijų narelių ir žuvų liekanos. Naudingosios iškasenos sluoksnio storis siekia iki 11 m. ir dolomitinės žaliavos čia yra virš 4 mln. kub. metrų. Per metus iškasama iki 300,000 kub. metrų. Iš šio dolomito gaminama dolomitinė skalda, plačiai vartojama kelių statybai, gaminami dolomitmilčiai dirvų kalkinimui.

Netoli Žagarės miestelio surasta kvarterinio amžiaus fluvoglacialinė geomorfologinė forma — ozas susidariusi paskutiniojo apledėjimo, užėmusio šiaurinę Lietuvą, metu. Pakraštyje ledyno buvo sustumtas Linkuvos gubrys. Visa pietvakarinė ozo dalis siauru ruožu tęsiasi išilgai Šventės upelio ir yra sutinkami nedideli smėlio arba žvyro telkinukai.

Važiuojant nuo Šiaulių miesto į šiaurę, dešiniajam Kulpės upelio krante stūkso nedidelis Jurgaičių piliakalnis. Istorikų teigimu, čia ilgus laikus buvusi tvirtovė, kuri gynusi nuo kalavijuočių riterių užpuodinėjimo. Bet jau nuo 15 amž. pradėta piliakalnyje statyti kryžius ir ilgainiui ši vieta vadinama Kry-

žių kalnu. Ir nors daugelį kartų buvo bandoma šiuos kryžius sunaikinti, tačiau jau po nakties vėl išaugdavo nauji kryžiai. Pradėjus tautos atgimimui Kryžių kalnas ir aplinka buvo gražiai sutvarkyta, kad galėtų lankytis gausūs turistų būriai. Po popiežiaus apsilankymo Lietuvoje, Kryžių kalnas tapo dar plačiau žinomas.

Keliaujant po Lietuvą, negalima neapliksyti nuostabios Kuršių Nerijos, nes tai viena iš egzotiškesnių vietovių Pabaltijyje. Tai unikalus, valstybės saugomas kampelis, kuriame galima pamatyti keliaujančias ir pustomas kopas sudarytas iš smulkiagrūdžio kvarcinio smėliuko ir daugybę pušų, nuo stipraus Baltijos vėjo. Šioje 97 km ilgio ir vietomis tik 500 metrų pločio smėlio juostoje nuo seniausių laikų gyvena lietuviai, kurie vertėsi žvejyba, mariose, atskirtose nuo Baltijos jūros prieš maždaug 5,000 metų.

Kuršių Nerija — tai ne tik smėlio ir kopų žemė. Šios žemės gėlmės sruvena ne tik gėlas ir mineralinis vanduo, bet kelių kilometrų gylyje geologai aptiko ir naftos telkinius. O Kuršių marių dugne ties Juodkrante ir Preila, 15 m gylivie surastos cini-tariningos sąnašos, turinčios 7 m storį. Ties Juodkrante Baltijos jūros paplūdimio zonoje aptikti retųjų metalų susikaupimai, kurie ateityje gali būti išsivystinti.

Į Nidą galima atvykti iš Kauno Nemuno upe patogiu laivu — raketa, o atvykus — paburiuoti buriniais laivais, kurių čia nestinga, aplankyti keletą muziejų.

O kas nežino plačiai žinomo ledynmečio laikų riedulio — geologinio paminklo? Antrojo pagal dydį Lietuvos akmenis —

Punktuko išmatavimai: 6,9 m ilgio, 6,7 m pločio ir 5,7 m aukščio. Jis guli Anykščių šilo lauksaftiniame draustinyje, vos 5 km nuo Anykščių miestelio, išgarsinto poeto A. Baranauko, kurio muziejus svetingai sutinka kiekvieną apsilankiusį.

Atvykus į Anykščius, idomu apsilankyti ir nepaprastai geros kokybės kvarcinio smėlio karjere susidariusiam neogeno amžiuje, tai maždaug prieš 25 mln. metų. Šis smėlis jau ne viena dešimtį metų vartojamas lietuviškojo kriošto vazu gamybai, spalvotųjų televizorių kinekopų gamybai bei elektroninių vamzdelių gamybai. Anykščių statybinių medžiagų kombinate yra pagaminama iki 75,000 tonų fluotuo to kvarcinio smėlio per metus.

Punktukas — tai rusvo granito riedulys, kuriame vokiečių okupacijos metais skulptorius Bronius Pundžius iškalė Dariaus ir Girėno bareljefus ir lakūnų skridimo testamento dalį. Atlikus šį darbą, gamtos paminklas tapo dar labiau lankomas įvairiausių ekskursijų. Geologinių tyrinėjimų nustatyta, kad Punktuko akmuo yra ledyno atneštas iš pietryčių Suomijos prieš 20,000 metų, per paskutinį ledynmetį. Už Punktuko akmenį didesnis yra tik Barstyčių akmuo surastas vakarų Lietuvoje, kurio ilgis — 13 m, plotis — 6,5 m ir aukštis — 4 m.

Anykščių šile galima surasti ir šiek tiek mažesni riedulį, vadinamą Punktuko broliu, o taip pat prekvartero nuogulų atodangą ties Vetygala, su įstrižai sluoksnijuotais devono apačioje ir neogeno ir pleistoceno smėliais viršuje. Del didelio žemės paviršiaus nuolydžio yra giliai įsirėžęs Šlavės upelis ir įspūdingai atrodo statūs ir aukšti krantai, apaugę medžiais.

Čia suminėjau tik pačius svarbiausius geologinius paminklus, kurie, lankantis Lietuvoje gamtininkams, yra aplankytini.

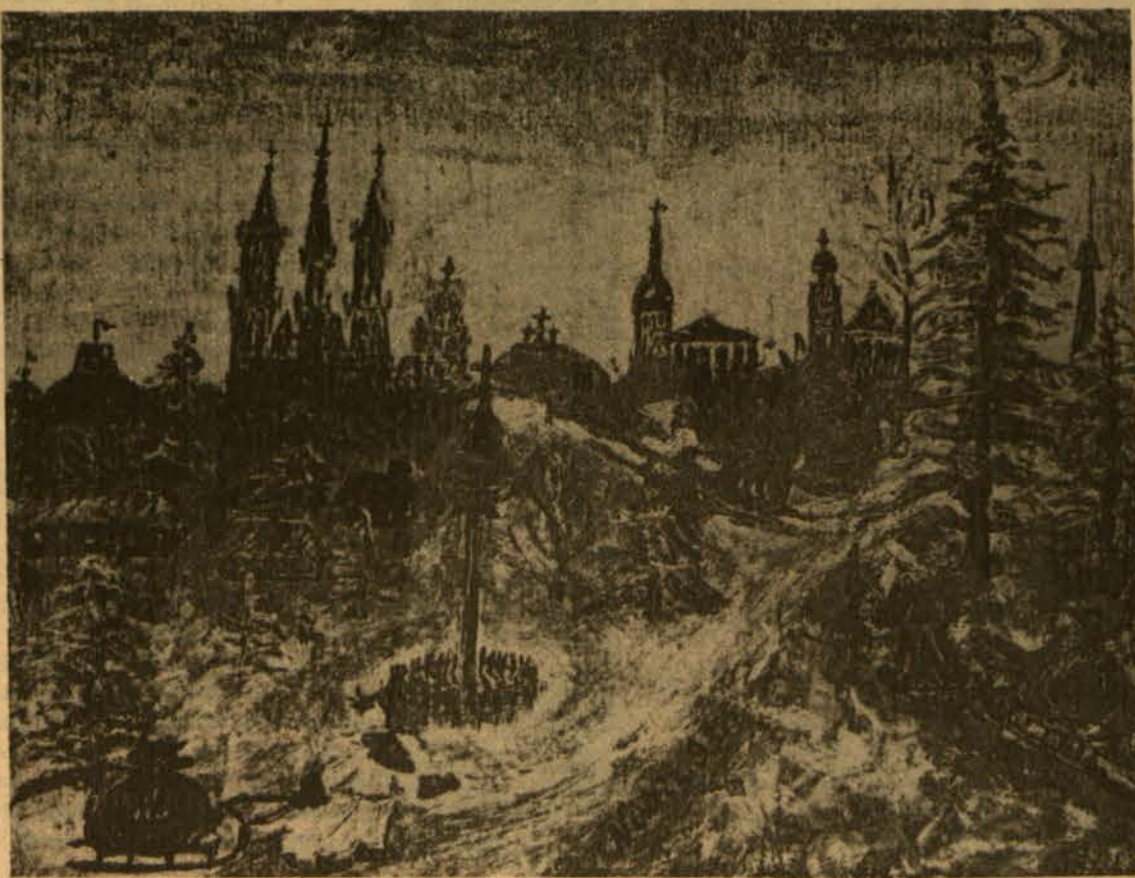
Nijolės Dirvianskytės darbų paroda

Čiurlionio galerija Čikagos Jaunimo centre 1994 metų rudens sezoną pradės tautodailininkės Nijolės Dirvianskytės meno darbų paroda.

Dailininkė gimė 1944 m. lapkričio 1 d. Žemaitijoje. Jos vaikystė prabėgo Sibire, Irkutsko srityje, Šamankos kaime, taigoje. Barako kambarys, kuriame dešimt metų gyveno keturi žmonės, mažai mergaitėi buvo gražiausias pasaulis. Stiprų įspūdį paliko fantastiška taigos gamta, baltos žiemos ir dideli šalčiai. Grįžusi į Lietuvą, Nijolė baigia Vilniaus Salomėjos Nėries vidurinę mokyklą. 1967 metais už mokslinį darbą naujų priešvėžinių vaistų sintezės srityje, Mokslo akademi-

jos Biochemijos institute, jai suteikiamas mokslų daktarės laipsnis.

Būdama mokslininkė, Nijolė Dirvianskytė nepraranda savo meniškios sielos. 1980 metais pirmą kartą paima teptuką į rankas ir pradeda kurti. Jos darbus žiūrovai ir kritikai šiltai priima. 1985 metais Respublikinėje liudies meno parodoje jai suteiktas laureato vardas. 1987 metais apdovanota laureato medaliu Antrajame sąjunginiame liudies kūrybos festivalyje Maskvoje. 1993 metais tampa Respublikinio policijos konkurso laureatė, taip pat Adomo Varno Parodos konkurso laureatė.

Nijolė Dirvianskytė

I miestą pas vaikus, 1993

Ji yra turėjusi dvi asmenines parodas: 1986 metais kartu su savo mama Vilniaus Mažvydo Bibliotekoje ir 1993 metais Vilniuje „Lietuvos aidų“ galerijoje. Jos darbų yra Istorijos ir etnografijos muziejuje, Vilniuje, Dailės muziejuje, Joniškio muziejuje.

Nijolės Dirvianskytės paveikslai dvelkia paprastumu. Kiek primena Amerikoje žinomas Grandma Moses naivaus meno stilių. Temos kasdieninės, realistiškos, bet perkelia žiūrovą į pasakos bei fantazijos pasaulį. Miniatiūrinės formos, lyg vaikiški piešiniai, perteikia šviesą ir džiaugsmą. Mėlyna spalva, kuri vyrauja daugelyje paveikslų, sukelia skaidrų jausmą. Iš šios parodos išėsi su šypsena.

Nijolės Dirvianskytės meno darbų parodą bus galima aplankyti Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje rugsėjo

16-21 dienomis. Parodos atidarymas įvyks ateinančią penktadienį, rugsėjo 16 dieną, 7 v.v.

rl.

„Veritatis splendor“

(Atkelta iš 2 ps.)

Katalikų Bažnyčia yra vienintelė religija, kuri buvo pakankamai sumani įsisteigti kaip valstybė, igydamas ir dvasinių, ir politinių-diplomatinių teisių. Bet ar šitie klausimai lietė pačią moralę, ir kaip? Ar Bažnyčia, po šito popiežiaus bandys prisitaikyti prie modernių laikų, (jau postmodernių laikų) — ar toliau tęs karą su jais? Jeigu Bažnyčia rinksis keitimąsi, ar bijau, kad kaitos dinamika gali būti tokia stipri, jog daugiau nebus atpažįstama Katalikų Bažnyčia. O jeigu ji liks tvirtai nusistatę prieš moderniuosius laikus, gali prarasti daug savo autoriteto ir tikros įtakos žmonių gyvenime — bent Vakarų kraštuose iš tikrųjų taip jau seniai įvyko.

Koks turėtų būti tikinčiojo nusistatymas? Kiekvienas tikėjimas reikalauja nusizeminimo ir nuolankumo. Kai viskas yra tokioje krizėje ir susimaišyme, kartais nusizeminimas prieš Šventosios Dvasios apvaizdą yra vienintelis pasirinkimas, kuris lieka, ir pasitiekėjimas, kad „viskas išeina į gerą, mylintiems Dievą“. (Rom. 8, 28).

NUORODOS

- 1 Enciklikose *Humanae vitae* ir *Donum vitae* 1968 ir 1987 metais.
- 2 Antroji dalis, XCI klausimas, II skyrius.
- 3 Enciklika yra suskirstyta į sunumeruotus paragrafus.
- 4 Charles Kannengiesser, cituodamas Giancarlo Zizola, neišleistame rankraštyje, „Reflexions theologiques sur l'encyclique *Veritatis splendor*“. Sherbrooke, 1994.
- 5 Charles Kannengiesser, ten pat.
- 6 Serge Zorilla pokalbyje su autorium.